

УДК 338.43:636

WAYS OF REFORMING MILK INDUSTRY OF UKRAINIAN AIC FOR ITS ADAPTATION TO THE COMPETITIVE ENVIRONMENT OF EU MARKET

V. Yemtsev, I. Yemtseva

National University of Food Technologies

Key words:

Milk
Milk industry
Quality
Security
Productivity
Competitiveness

Article history:

Received 12.01.2015
Received in revised form
16.02.2015
Accepted 24.02.2015

Corresponding author:

V. Yemtsev
E-mail:
npnuht@ukr.net

ABSTRACT

The study points out the main problems for the enterprises of Ukrainian milk industry which they encounter in the process of entering the EU market: low productivity of milk cattle and poor quality of milk, uncorrespondence of milk products to the EU requirements, security and quality standards, low productivity of the cattle, need of huge investments in the development of milk cattle, etc. The priorities are justified for problem solving at the enterprise level for milk industry of AIC.

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ МОЛОЧНОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЙОГО АДАПТАЦІЇ ДО ВИМОГ КОНКУРЕНТОФОРМУЮЧОГО СЕРЕДОВИЩА РИНКУ ЄС

В.І. Ємцев, І.В. Ємцева

Національний університет харчових технологій

У статті виявлено основні проблеми виходу підприємств вітчизняної молочної промисловості на ринок ЄС: скорочення обсягів виробництва молока, його низька якість, невідповідність вітчизняної молочної продукції вимогам і стандартам ЄС щодо її якості й безпеки, низька продуктивність худоби, потреба у значних обсягах капіталовкладень у розвиток молочного скотарства тощо. Обґрунтовано пріоритетні напрями вирішення даної проблеми на рівні підприємств молочного підкомплексу АПК України.

Ключові слова: *молоко, молочна продукція, якість, безпека, продуктивність, конкурентоспроможність.*

Постановка проблеми. Враховуючи стратегічно важливу роль продукції АПК у системі продовольчої і, відповідно, економічної безпеки країни пошук

оптимальних управлінських рішень, спрямованих на розвиток конкурентоспроможності підприємств і продукції ключових галузей вітчизняного АПК має стратегічний характер і повинен базуватися на постійному поглибленому системному аналізі стану, тенденцій розвитку відповідних світових ринків і відповідності вітчизняної продукції рівню вимог щодо якості та безпеки продукції на них.

Україна є відомим у світі експортером агропродукції, однак на сьогодні в експорті переважає продукція рослинництва. Обсяги експорту продукції тваринництва та готових харчових продуктів на світовий і європейський ринки залишаються незначними. В цих умовах вкрай важливо визначити проблеми збільшення обсягів експорту тваринницької продукції українського АПК на світові ринки, у тому числі і ринки ЄС, та провести комплексне дослідження особливостей функціонування ринку сировини для вітчизняних переробних підприємств, в тому числі й молочної промисловості. Це дозволить підвищити рівень задоволення реальних виробників сировини в інформації про динаміку, структуру попиту та пропозиції на ринку відповідної сировини, про кращі практики забезпечення відповідності продукції вимогам щодо її якості та безпеки, а переробні підприємства — про проблеми, тенденції й перспективи розвитку відповідного світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення молокопереробних підприємств якісною сировиною та розвитку їх конкурентоспроможності розглядаються в працях В. Амбросова, В.І Власова, В.П. Галушко, Н.Є. Головіна, С.І. Канцевич, Д. Крисанова, Ю.Я. Лузана, Л.Г. Ліпич, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, І.А. Микитенко, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, І.В. Свиноус, О.В. Сень, В.П. Ситника, О.М. Шпичака та ін. [1—7].

Така посилена увага до цих питань зрозуміла. Адже серед інших переробних галузей АПК молочна галузь займає провідне місце. Її частка у загальному обсязі виробництва продукції харчової промисловості залишається стабільно високою і в 2013 р. склала приблизно 14 % (для порівняння: м'ясна промисловість — 12,8 %, кондитерська — 6 %) [8]. Саме тому напрями вирішення проблем відсутності стабільних обсягів виробництва молока, достатніх для потреб молокопереробних підприємств, і його низької якості залишаються дуже актуальними та потребують подальших досліджень, особливо з огляду на втрату ринків окупованого Криму, країн Євразійського економічного союзу та трансформацію України до ринків ЄС.

Метою дослідження є виявлення причин низької якості продукції вітчизняного молочного підкомплексу АПК як одного з основних факторів формування та розвитку конкурентоспроможності підприємств підкомплексу та визначення напрямів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Виробництво молочної продукції залишається одним із важливих секторів світового агробізнесу, який постійно розвивається. За останні 25 років світове молочне виробництво збільшувалося у середньому на 2—4 % у рік. Якщо в 1990 р. було вироблено 542,5 млн т молока, то у 2014 р. очікується, що його виробництво збільшиться порівняно з 1990 р. на 47,1 % і складе 797 млн т. При цьому структура світового виробництва молока буде

такою: коров'ячого — близько 84%, буйволячого — 12,3 %, козячого — 2,0 %, овечого — 1,2 %, верблюжого — 0,4 % [9].

За оцінками експертів, населення планети до 2050 р. може скласти близько 9,0—9,5 млрд людей, тому щоб забезпечити збереження досягнутого у світі рівня річного споживання молока на душу населення й задовольнити зростаючі потреби населення в молочних продуктах темпи зростання світового виробництва молока за наступні 35 років повинні скласти 35—40 % і досягти 1080—1100 млн т/рік [9].

Результати дослідження свідчать, що в цих умовах Україна має всі шанси збільшити свою частку на світовому ринку агропродукції, якщо докладатиме максимум зусиль та зможе розробити дієві виробничу й маркетингову стратегії. До активізації експортної діяльності спонукає і те, що платоспроможність споживачів на внутрішньому ринку країни у найближчі роки істотно знизиться (довготривала рецесія економіки, зниження розмірів реальної заробітної плати, що не змінюється з грудня 2013 р і буде «заморожена» до грудня 2015 р. при значному зростанні тарифів на енергоресурси, оплату транспортних послуг тощо). І хоча вітчизняний ринок молочної продукції далекий від насичення і в перспективі його обсяги можуть збільшитись у 2—3 рази, однак це може відбутися лише за умови збільшення доходів населення й зміни структури витрат домогосподарств. Саме тому в існуючому конкурентоформуючому середовищі для підприємств вітчизняного молочного підкомплексу АПК стратегічною стає потреба у зміні його орієнтації не на внутрішній ринок, а на експорт, на пошук нових ринків збуту, зміну, у зв'язку з цим, структури виробництва молочної продукції.

Особливо гостро це питання постало в умовах зростання напруги в стосунках між Росією й Україною, яка вже призвела до втрати ринків Криму, Росії і країн Євразійського економічного союзу, тому вихід українських підприємств на світові та європейський ринки є надзвичайно важливим, хоча і дуже складним питанням. Це пов'язано з тим, що на ринках деяких країнах світу, зокрема ЄС, спостерігається перевиробництво молока та молочних продуктів. Враховуючи це, а також рівень жорсткості конкуренції на молочному ринку ЄС, продаж вітчизняного молока і багатьох видів молочної продукції на ньому є неможливим і конкурентними на ньому зможуть стати лише деякі категорії вітчизняної молочної продукції. Однак забезпечення відповідності вітчизняної молочної продукції вимогам європейського ринку створить для неї позитивний імідж, що полегшить можливість її виходу на молочні ринки інших країн світу.

Вже зараз підписана угода про Асоціацію з ЄС дозволяє вітчизняним підприємствам, які займаються виробництвом, переробкою та реалізацією тваринницької продукції, освоювати ринок європейських країн. Так, згідно з умовами цієї угоди, Україна може щорічно постачати на ринок країн ЄС 12 тис. т яловичини, 20 тис. т свинини, 16 тис. т (із збільшенням протягом 5 років до 20 тис. т) м'яса птиці, 1,5 тис. т (із збільшенням протягом 5 років до 3 тис. т) яєць, 8 тис. т (із збільшенням протягом 5 років до 10 тис. т) молока, вершків, згущеного молока та йогуртів, 1,5 тис. т (із збільшенням протягом 5 років до 5 тис. т) сухого молока, 1,5 тис. т (із збільшенням

протягом 5 років до 3 тис. т) вершкового масла, 250 тис. т перероблених масляних продуктів, 5 тис. т (із збільшенням протягом 5 років до 6 тис. т) меду тощо. А враховуючи те, що на експорт сирів квот не встановлено, вже зараз можна завозити необмежену кількість даного виду продукції з України до ЄС за умови її відповідності чинним у ЄС вимогам щодо якості і безпечності відповідної продукції [1, 13].

Проте, як свідчать результати дослідження, обсяги експорту переважної більшості тваринницької продукції з України до ЄС мізерні. Так, у 2013 р. вони становили (у т): ВРХ — 0, свиней — 0, овець, кіз — 0, курей живих — 0; м'яса ВРХ (свіжого) — 0,367, м'яса ВРХ (мороженого) — 1,19, свинини — 3,17, баранини або козлятини — 0,13, м'яса та їстівних субпродуктів свійської птиці — 44,76, риби свіжої — 0,16, молока та вершків, незгущених і без додання цукру чи інших підсолоджуючих речовин — 10,95, молока та вершків згущених з доданням цукру чи інших підсолоджуючих речовин — 25,48, масла — 0,32, сирів всіх видів і кисломолочних сирів — 1,28. Структура експорту до ЄС у 2014 р. фактично не змінилась: основну частку експорту продовжують складати зернові (близько 65 % у фізичному вираженні), насіння соняшнику й соняшникова олія (5,9 % і 4,7 % відповідно) [13].

Наведені дані свідчать, що збільшення обсягів експорту тваринницької продукції з України до ЄС можна досягнути, використовуючи вже існуючі тарифні квоти, проте тільки за умови, якщо вітчизняні експортери зможуть задовольнити вимоги ЄС щодо стандартів якості та безпечності відповідної продукції і сертифікувати її за встановленим в ЄС порядком. Саме тому вже зараз для забезпечення поставок молочної продукції на світові ринку в майбутньому треба визначати стратегію розвитку молочного підкомплексу АПК, працювати над поліпшенням якості та безпечності продукції на всіх технологічних етапах її створення з метою її доведення до відповідності вимогам світових стандартів.

Результати проведеного дослідження сучасного стану та виробничих можливостей підприємств молочного підкомплексу АПК свідчать про те, що розвиток і лібералізації діяльності банківського сектору в 90-х роках ХХ ст. призвели до знищення поголів'я худоби, коли майно сільгоспідприємств, які брали кредити і не мали можливості повернути їх вчасно, стало переходити у володіння кредиторів. У результаті конфіскована банками велика рогата худоба (ВРХ) негайно йшла на забій, у тому числі і десятки тисяч голів племінного молочного стада. Через це підприємства підкомплексу зазнали великих втрат, а ті, що залишились, працюють в умовах розбалансованості економічних відносин між виробниками сировини і переробними підприємствами, низького рівня якості менеджменту та маркетингу, обмеженої купівельної спроможності споживачів тощо.

Під впливом цих факторів Україна за останні роки втратила частку світового ринку тваринницької продукції, а разом з ним і робочі місця, податки, валютні надходження від експорту тощо. Так, частка України у світовому поголів'ї ВРХ знизилась майже у 6 разів — з 1,7 % у 1990 р. до 0,32 % — у 2013 році. Якщо у 1990 р. за обсягами виробництва молока Україна перебувала на п'ятому місці у світовому рейтингу, то зараз займає тільки 14 позицію [9, 13].

Таблиця 1. Кількість і структура поголів'я ВРХ у 1980 — 2014 рр. (на кінець року; тисяч голів) [10, 11]

Роки	Велика рогата худоба					Вівці і кози
	всього	у т.ч. корови	щільність корів на 100 га	телиці до 2 років	телиці від 2 років	
1980	25367,6	9271,1	29,3	931,3	1659,2	9051,1
1990	24623,4	8378,2	28,2	861,5	1507,2	8418,7
1995	17557,3	7531,3	24,3	667,5	1135,4	4098,6
2000	9423,7	4958,3	16,7	406,6	496,1	1875,1
2005	6514,1	3635,1	19,03	359,1	276,1	1629,5
2010	4494,4	2631,2	11,36	288,9	177,5	1731
2014	4248,2	2364,4	8,35	н/д	н/д	1473,8
2014 до 1980, %	16,74	25,49	28,49	н/д	н/д	16,28
01.02.2015	3983,9	2275,8	8,3	н/д	н/д	1445,2

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що за період 1980—2014 рр. поголів'я (ВРХ) скоротилося у 5,97 раза та зберігає загальну тенденцію до скорочення (табл. 1). Протягом цього періоду поголів'я ВРХ в Україні щорічно скорочувалося в середньому на 400 тис. голів [10, 11].

На кінець 2014 р. у країні налічувалося близько 4,248 млн голів ВРХ м'ясного і молочного напрямів, що на 6,4 % менше, ніж у 2013 році. Скорочення поголів'я продовжилося і в 2015 році. За місяць загальне поголів'я ВРХ скоротилось на 6,27 %, корів — на 3,7 % [11].

У 2013 р. із 3500 сільськогосподарських підприємств, що займалися скотарством, лише близько 400 підприємств мали понад 1000 голів корів. При цьому 270 найбільших господарств виробляло половину всього молока в категорії сільгосппідприємств, а близько чверті молока в Україні було вироблено двадцятьма холдингами (рис. 1). Результати аналізу групування сільськогосподарських підприємств за чисельністю поголів'я ВРХ у 2013 р. свідчать про те, що значна частина підприємств, що займаються виробництвом молока, є дрібно-товарними (рис. 1). Так, 40,5 % підприємств виробляли близько 100 т молока в рік або 274 кг/добу. Виробництво молока обсягом більше 3 т на добу спроможні були забезпечити лише 20,6 % виробників [10, 11].

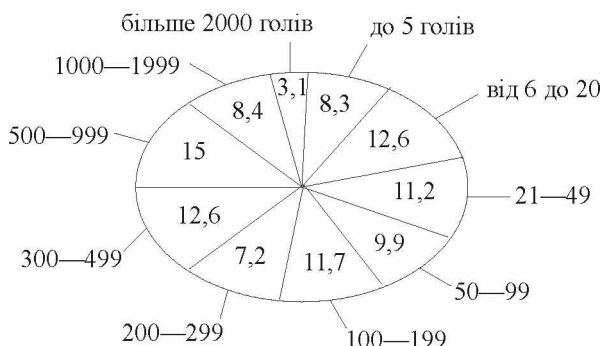

Рис. 1. Групування сільськогосподарських підприємств за чисельністю поголів'я великої рогатої худоби на початок 2014 р. [11]

Разом з тим скорочення поголів'я корів в останні роки компенсувалось збільшенням продуктивності, яка у 2014 р. склала 4751 л/рік і зросла на 66 % порівняно з 1990 р., однак це значно нижче за показники продуктивності корів у розвинених країнах (табл. 2).

Таблиця 2. Продуктивність у тваринництві в країнах світу [9, 10, 11]

	Поголів'я корів, тис. од	Надої молока на 1 корову, кг/рік	Виробництво молока, млн. т	Виробництво молока, кг/люд. в рік
Велика Британія	1809	7684	13,9	220
Данія	586,2	8529	5,0	892,8
Канада	964,1	8817	8,5	244
Німеччина	4189	7280	30,5	372
США	9236	9841	90,9	290
Фінляндія	2840	8098	2,3	425
Швеція	3326	8717	2,9	305
Україна	2254	4361	11,4	252
Світ	325140,0	2319	753,9	106,48

Також, окрім кількісних, у молочному підкомплексі сталися і якісні зміни. Так, у 1990 р. 85,6 % поголів'я ВРХ і 73,91 % поголів'я корів знаходилося на утриманні в сільгосппідприємствах [10, 11]. На сьогоднішні 68,3 % поголів'я ВРХ і 77,5 % поголів'я корів утримується в господарствах населення та на невеликих фермах, які виробляють 77,53 % від усього валового обсягу виробництва молока в країні і в яких неможливо забезпечити ні потрібну якість і безпечність виробленого молока, ні достатню для подальшого розвитку ефективність виробництва.

Результати дослідження свідчать, що в 1990 р. основна (76,2 %) кількість молока вироблялася сільгосппідприємствами, 96,28 % якого надходило на переробні підприємства (табл. 3). При цьому загальна товарність молока у 1990 р. складала 73,27 % від усього обсягу виробленого в країні молока. Це дозволяло контролювати процес виробництва, підтримувати високу якість і безпечність сировини та готової молочної продукції на всіх етапах технологічного ланцюгу, починаючи від процесу одержання молока, його первинної обробки, зберігання, транспортування, виробництва молочних продуктів і до моменту її споживання.

У 2014 р. вітчизняними сільгосппідприємствами було вироблено лише 22,47 % від всього обсягу виробленого в країні молока, 96,6% якого було відправлено на переробні підприємства. Господарствами населення вироблено 76,53 % молока, товарність якого склала близько 48 %. Сімейні ферми, більшість з яких зареєстровані як фермерські господарства, дають трохи більше 1 %. При цьому, загальна товарність молока склала 57,9 % і знизилась порівняно з 1990 р. на 21,0 %. Решта виробленого в країні молока (42 %) не постачається на переробні підприємства і реалізується та споживається без проходження всіх рівнів і видів контролю якості й безпечності молока та молочної продукції [10, 11]. Для порівняння: товарність молока у країнах-лідерах з виробництва молока продовжує залишатись високою і в 2013 р. в

Австралії вона склала — 99 %, США — 98 %, Франції та Великій Британії — 97 %, Німеччині — 96 % тощо [9].

Таблиця 3. Товарність молока за категоріями виробників в Україні [10, 11]

Показник	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2013 до 1990, %
Виробництва молока, всього, тис. т, у т. ч	24508	17274	12658	13714,4	11248,5	11086,0	11377,6	11488	46,87
Сільськогосподарські підприємства	18634	9443	3669	2582,5	2216,6	2245,9	2535,3	2582	13,85
Питома вага, %	76,03	54,66	28,98	18,8	19,7	20,25	22,28	22,47	29,55
Господарства населення	5884	7831	8989	11131,9	9031,9	8840,1	8842,3	8906	151,3
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	2863	2204	2359	3487	4082	4174	4361	4446	155,3
Обсяг реалізації, тис. т, у т. ч.	17958	6065,7	3334,8	5689	4793,2	4615,1	4716,4	6634	36,94
Рівень товарності, %, у т. ч	73,27	35,17	26,34	56,8	56,1	57,5	57,5	57,74	78,8
Сільськогосподарські підприємства	96,28	62,58	48,78	82,1	90,4	91,8	93,1	96,6	100,3
Господарства населення	0,2	2,5	16,85	50,9	47,7	48,8	47,3	47,43	237,2

Висока питома вага виробництва молока господарствами населення пояснюється тим, що для розвитку сільгосппідприємств з тваринництва (особливо з молочного тваринництва) потрібні значні інвестиції (7—11 тис. дол. США на одне корово-місце залежно від поголів'я корів на фермі), які мають довгостроковий термін окупності. Так, за даними НБУ, у 2014 р. сільськогосподарські підприємства України залучили на 32 % менше кредитних коштів порівняно з 2013 роком. При цьому середня ставка кредитування в національній валюті для сільгосппідприємств зросла на 1,5 % і за офіційними даними НБУ склала 21,5 %. Крім того, на 28 % зменшилася кількість підприємств, які отримали позики, що є наслідком скорочення банками програм кредитування агросектору та посилення вимог кредиторів до позичальників. Так, найбільшого скорочення обсягів зазнали кредити з терміном кредитування від 1 до 5 років — на 34 % і терміном кредитування більше 5 років — на 65 % [13].

Зменшення обсягів довгострокового кредитування АПК призвело до уповільнення розвитку підприємств молочного підкомплексу, унеможливило інтенсифікацію виробництва, впровадження сучасних прогресивних технологій утримання та збалансованого годування корів, будівництво сучасних комплексів і придбання високопродуктивної худоби, що вимагає значних інвестицій і має значний термін окупності. В цих умовах саме господарства населення через обмежений доступ до кредитних фінансових ресурсів і відсутність необхідної кількості власних коштів не можуть закуповувати високопродуктивних племінних корів, забезпечувати збалансовані раціони годівлі тварин і впроваджувати нові інтенсивні технології з утримання ВРХ, виробництва та

збереження молока. Крім того, існуюче в країні переважне виробництво молока в особистих селянських домогосподарствах зумовлює суттєві сезонні коливання обсягів виробництва молока, призводить до дефіциту сировини для молокопереробних підприємств, ускладнює можливість прогнозування обсягів виробництва молока та управління розвитком галузі, а також здійснення державного контролю за якістю й безпечністю виробленого молока.

На жаль, основна кількість підприємств молочного підкомплексу АПК неконкурентоспроможна, як і їхня продукція. Щоб забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної молочної продукції на зовнішніх ринках, українським виробникам молока потрібно працювати над зниженням собівартості кормів, витрат на утримання корів, удосконаленням технологій годівлі, збільшенням надоїв і зниженням собівартості виробництва молока.

Результати проведеного дослідження свідчать, що низький рівень товарності молока, що виробляється в господарствах населення, визначається такими факторами: низькою якістю та безпечністю продукції, нерозвинутою інфраструктурою заготівлі і зберігання молока, відсутністю на більшості приймальних пунктів сучасних приладів для експрес-визначення основних показників якості молока, значними витратами часу та високою вартістю транспортних витрат під час збору незначних і територіально розпоросених обсягів молока та його перевезення при низькому використанні вантажоподємності транспортних засобів. Більш того, в умовах відсутності «холодної» логістики, деякі виробники молочної сировини для забезпечення її збереження від скисання додають антибіотики тетрациклінової групи, а також хлорамфенікол (левоміцетин), що заборонено навіть українським законодавством.

З вищенаведених даних можна зробити висновок, що підприємства молочного підкомплексу АПК постали перед серйозними проблемами, основною з яких є дефіцит та якість молока, значна сезонність і непрогнозованість обсягів його виробництва та постачання на переробні підприємства. Певна частка молока, придбаного в господарствах населення та на дрібних фермах, має вміст бактерій значно вищий за допустимі в ЄС норми та потребує додаткових витрат на його обробку з метою доведення до певних стандартів. Так, наприклад, для зниження показника загального бактеріального обсіменіння молока молокопереробні підприємства застосовують високі температурні режими його пастеризації, а деякі — навіть подвійну пастеризацію. Такі температурні режими підвищують показники безпечності молока, проте негативно впливають на молочнокислі бактерії, що є корисними для людини. В той же час, маслянокислі бактерії та інші шкідливі для людини бактерії або ж їх спорові форми залишаються в молоці та продовжують розвиватися при зберіганні молока, навіть при низьких температурах. Крім того, при придбанні молока виробленого населенням, невирішеними залишаються інтереси молокопереробних підприємств у контексті повернення ПДВ.

Виявлені під час дослідження стійкі тенденції, притаманні вітчизняному ринку молочної сировини, дозволяють зробити прогноз на найближчу перспективу щодо подальшого зменшення товарності молока, яке виробляється в господарствах населення. Ці тенденції вже призвели до того, що за період з 1990 р. по 2014 р. кількість підприємств, які займаються переробкою молока

скоротилося на 47,2 %. Так, у 1990 р. їх було 425, у 2007 р. — 360, в 2010 р — 285, а на початок 2014 р. — 267 [13], тому нагальною для переробних підприємств залишається потреба у збільшенні кількості якісної сировини, що спонукає та спонукатиме їх до інтегрованої співпраці з великими підприємствами-виробниками молока, які зможуть забезпечити стабільність поставок, якість і безпечність молока.

Ця потреба відповідає і загальносвітовій тенденції консолідації виробників, коли мінімум три гравці відповідного ринку сукупно володіють більш як 50 % його частки. Так, на сьогодні у скандинавських країнах більше 80 %, а в Голландії — більше 70 % молочного ринку контролює одна компанія [13]. В Україні ж п'ять найбільших молочних компаній займають лише 33,5 % ринку (рис. 2). Проте відомо, що великі компанії легше знаходять клієнтів на зовнішніх ринках, тому що ймовірність того, що за кордоном їхній бренд може бути більш відомим, ніж бренди малих і середніх виробників відповідної продукції. У зв'язку з цим вихід на зовнішні ринки для малого та середнього бізнесу більш проблематичний.

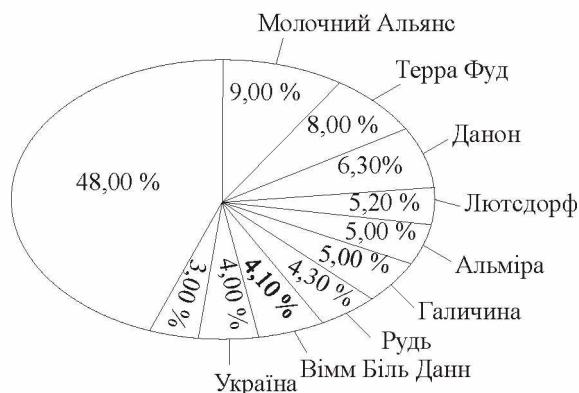

Рис. 2. Рейтинг виробників молочної продукції в Україні у 2013 р. [8]

Вивчені факти дають змогу зробити прогноз щодо посилення на вітчизняному молочному ринку тенденції до консолідації й укрупнення підприємств вітчизняного молочного підкомплексу АПК шляхом поглинання, злиття, придбання. Глобалізація також підштовхне ці підприємства до глибокої модернізації існуючих потужностей, а в майбутньому і до будівництва нових потужностей.

Висновки

Отже, основними проблемами у сфері виробництва молока та молочної продукції в Україні є недостатнє поголів'я корів, їх низька продуктивність, що зумовлює дефіцит молока, його високу собівартість і низьку рентабельність виробництва; низька якість молока та низький рівень його товарності; висока сезонність і непрогнозованість виробництва молока. Усі ці фактори зумовлюють низьку конкурентоспроможність більшості підприємств молочного підкомплексу АПК, що у довготерміновій перспективі може призвести до його повного занепаду.

Для забезпечення стабільних обсягів виробництва, якості і безпечності молока підприємствам вітчизняного молочного підкомплексу АПК потрібно зосередитися на:

- створенні інтегрованих агропромислових формувань або кооперативних об'єднань на ринкових взаємовигідних умовах для забезпечення повного циклу «селекційно-племінна справа — виробництво молока — переробка — реалізація готової продукції» та підвищення рівня організації управління діючими формуваннями на основі спеціалізації і кооперації;

- відродженні селекційно-племінної, генетичної роботи та підвищення за рахунок цього потенціальної продуктивності корів. Для цього створити в Україні, за прикладом держав ЄС, дві-три потужні селекційно-племінні фірми на основі приватної або державно-приватної власності, які були б спроможні краще використовувати генофонд племінного тваринництва країни;

- розвитку високоякісної кормової бази, впровадженні інтенсивних, ресурсозберігаючих і максимально ефективних технологій годівлі, забезпечення якості та збалансованості кормів, використанні синтетичних амінокислот, макро-, мікроелементів, вітамінів тощо і зменшенні використання дорогого протеїну в кормах;

- створенні сприятливого інвестиційного клімату, у тому числі за рахунок залучення приватних інвестицій, з метою поліпшення матеріально-технічної бази підприємств, що займаються молочним скотарством. Так, на рівень забезпечення кормами впливає наявність певних технологій заготівлі та збереження кормів, техніки і споруд: кормозбиральних комбайнів і корн-крекерів, косарок і прес-підбирачів, навісів і силосних ям, консервантів для закладки кормів й плівки для укриття ям, насіння спеціалізованих кормових культур для забезпечення збалансованості раціонів тощо;

- розробці санітарно-гігієнічних вимог щодо виробництва молочної сировини, включаючи вимоги до гігієни установ виробництва молока, у тому числі до приміщень і обладнання, дотримання технології та гігієни доїння, збору і транспортування молока;

- формуванні ефективного економічного механізму в галузі ціноутворення, фінансово-кредитних, лізингових стосунків, можливостей розвитку факторингу, аутсорсингу тощо. Так, консерватизм, низький рівень освіти менеджерів, «відкати» від постачальників кормів і ветеринарних препаратів, надмірне використання антибіотиків, «сірі» схеми продажу молока тощо значно понижують ефективність виробництва та призводять до низької конкурентоспроможності підприємств молочного підкомплексу та їх продукції на світових ринках, де панує нецінова конкуренція.

Література

1. *Галушко В.П.* Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх застосування в Україні / В.П. Галушко, І.М. Суха // Економіка АПК. — 2011. — № 3. — С. 137—142.

2. *Канцевич С.І.* Якість як основна складова підвищення економічної ефективності виробництва молока в Україні / С.І. Канцевич // Економіка АПК. — 2010. — № 2. — С. 35—40.

3. *Крисанов Д.* Системи технічного регулювання Європейського Союзу, України та Митного союзу для агропродовольчої сфери: напрямки їх зближення, можливості

звуження невідповідності та зменшення асиметричності / Д. Крисанов // Економіст. — 2014. — № 2. — С. 4—10.

4. Ліпич Л.Г. Якість молочної сировини в Україні: перспективи підвищення / Л.Г. Ліпич, А.М. Момчева // Інноваційна економіка. — 2010. — № 16. — С. 152—157.

5. Мостенська Т.Л. Економічний механізм функціонування молочної промисловості України: монографія / Т.Л. Мостенська. — К.: УДУХТ, 2001. — 328 с.

6. Мураховський М. Адаптація загального законодавства України до вимог законодавства ЄС та Угоди ТВТ СОТ / М. Мураховський, К. Романько, В. Михайлов // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2008. — № 3. — С. 12 — 16.

7. Сень О.В. Якість молока в контексті Європейських стандартів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.

8. Експорт сільхозпродукції в 2014 году [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://delo.ua>.

9. ФАО: Обзор мирового рынка молока и молочных продуктов в 2012 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/docrep/015/a1989r/a1989r00.pdf>.

10. Статистичний щорічник України. 2013 рік. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

11. Статистичний збірник «Тваринництво України» 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Поголів'я худоби та птиці за регіонами на 01.02.2015 Експрес-випуск [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Тест на зрілості отрасли. интервью с А. Дикуном, заместителем министра аграрной политики и продовольствия // Молоко и ферма. — 2014. — № 3. — С. 3—6.

НАПРАВЛЕНИЯ РЕФОРМИРОВАНИЯ МОЛОЧНОГО ПОДКОМПЛЕКСА АПК УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ЕГО АДАПТАЦИИ К ТРЕБОВАНИЯМ КОНКУРЕНТОФОРМИРУЮЩЕЙ СРЕДЫ РЫНКА ЕС

В.И. Емцев, И.В. Емцева

Национальный университет пищевых технологий

В статье определены основные проблемы продвижения отечественных предприятий молочной промышленности на рынок ЕС: сокращение объемов производства молока, его низкое качество, несоответствие отечественной молочной продукции требованиям и стандартам ЕС относительно ее качества и безопасности, низкая производительность скота, потребность в значительных объемах капиталовложений для развития молочного скотоводства и т.п. Обоснованы приоритетные направления решения данной проблемы на уровне предприятий молочного подкомплекса АПК Украины.

Ключевые слова: молоко, молочная продукция, качество, безопасность, производительность, конкурентоспособность.